

בגדר הבטחון בה'²

תוכן:

- א. בטח בה' ועשה טוב
- ב. גישה ראשונה בגדר הבטחון
- ג. גישה שנייה בגדר הבטחון
- ד. קושיות על הגישה הראשונה
- ה. קושיות על הגישה השנייה
- ו. ניסיון לישוב הקושיות וגיבור בין השיטות: בטחון מבטל טבע
- ז. בטחון מבטל את הרע בעולם
- ח. הבדל בין רע שבאדם מסיבה פרטית ובסיבת הכלל
- ט. הסבר הגישות השונות
- י. סיכום

א. בטח בה' ועשה טוב

"עיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי ששימו בה' בטחונם, שהוא העיקר" (הגר"א, משלי כב יט). על הפסוק בתהילים (טז ג) "בטח בה' ועשה טוב" כתב הרמב"ן (האמונה והבטחון א): "הקדים להזהיר על הבטחון ואחר כך על המעשה הטוב – להודיע שהבטחון הוא שיבטח בו שיעזרהו לעשות מצותיו. ואח"כ אמר ועשה טוב... אל תתרשל... מפני קוצר יכולתך, כי יסמוך אותך ויעזרך". מטבעו, האדם מצליח להתאמץ ומוצא את כוחותיו נאמנים לו – רק אחרי שהוא מתחזק בדעתו ובמחשבתו, כאשר הוא יודע שיצליח ובטוח במעשיו.

בחובות הלבבות מובא (הקדמה לשער הבטחון): "מה שצריך ביותר לעובד האלוקים הוא הבטחון אליו בכל, כי אם אינו בוטח בו בוטח בזולתו...". אמירה זו יש להבינה. מדוע אם אין אדם בוטח בה' הרי הוא בוטח בזולתו? אולי הוא לא בוטח כלל... אלא שזהו טבעו של האדם. בעל חי הנמצא בסכנה באופן טבעי מרגיש דחף לברוח ולהינצל. אדם הנמצא בסכנה קודם מרגיש תקווה שינצל, אופטימיות ואמונה שיצא מזה, ורק על ידי זה הוא מתאמץ ובורח. ואדם בלי תחושה שיצליח במעשיו לעולם לא יקום ויבנה את חייו. ככל שלאדם יש יותר בטחון בהצלחתו כך הוא מוצא בעצמו יותר כוחות להתאמץ. על כן אדם בריא, הבוטח בהצלחתו, אם בטחונו לא נשען על ה' – הרי שישען על זולתו, על כספו של האדם, כישרונותיו, חוקות הטבע או מזלו...

אלו דברי הרמב"ן שהבטחון הראוי הוא הבטחון בעזרה בקיום המצוות. שלאדם יש בטחון טבעי ואמונה מולדת בכך שיצליח במעשיו, וכשהוא מפנה את מגמתו למצוות, הרי במצוות

1. המאמר נכתב בסיוע הרב סילבצקי שליט"א.

2. לע"נ פרידל בת גדליה.

באמת ה' יסייעו, כפי תחושתו הבריאה. הבטחון הוא מקור כוח האדם, וכוח האדם הנה הוא לעבודתו יתברך.

ב. גישה ראשונה בגדר הבטחון

הגישה הראשונה הקיימת בין גדולי ישראל בגדר הבטחון בה' היא: האדם מצווה לבטוח שביכולת ה' האינסופית לעשות ככל אשר יחפוץ בדרך הטבע או בדרך נס, והוא משגיח בכל דבר שקורה בעולם. ממילא על האדם לקבל כל הבא אליו באהבה, שהכול הוא מה' והוא לטובה. אולם, לבטוח לעתיד מסוים שיבוא לו, לנס מסוים שיעשה לו, שהוא **בעיני האדם** טוב לו – זה אינו במידת הבטחון, שאין האדם יודע כלל מה טובתו באמת, אלא רק יבטח שיבוא לו הטוב **בעיני ה'.**

כך כתב רבינו בחיי ב"ר יוסף אבן פקודה **בחובות הלבבות** (שער הבטחון פרק ד):

בעניני גוף האדם בלבד, והם חייו ומותו וטרף מזונו למחיתו ומלבושו... אופני היושר בבטחון על אלהים בכל ענין מהם, שישליך את נפשו בהם להליכות הגזר, אשר גזר לו הבורא מהם, ותבטח נפשו באלהים יתברך וידע, כי לא יגמר לו מהם אלא מה שקדם בדעת הבורא, שהוא הנכון לעניניו בעוה"ז ובעוה"ב ויותר טוב לאחריתו, ושהנהגת הבורא לו בכלם שוה, אין לשום בריה בהם עצה ולא הנהגה אלא ברשותו וגזרתו ודינו. וכמו שאין ביד הברואים חייו ומותו וחליו ובריאותו, כן אין בידם טרף מזונו וספוקו ולבושו ושאר עניני גופו. ועם ברור אמונתו, כי ענינו מסור אל גזרות הבורא יתעלה.

כן הסביר גם רבינו בחיי ב"ר אשר **בכד הקמח** (מידת הבטחון):

ומעניין הבטחון שלא יתערב שום ספק בבטחונו, ואף אם ימצאוהו רעות רבות וצרות יתאמץ בעבודת ה' יתברך, ויבטח בו באמת כי שכרו כפול ומכופל, וכי ה' יתברך יבחר לו הטוב, וכי אין הבחירה ביד עצמו, כי לפעמים הוא חושב שבחירתו טובה ותהי להפך. ולכך יש לכל אדם למסור כל עניניו אל בחירתו העליונה, כי הוא יבחר ולא אנו...

והוסיף לסכם בצורה ברורה ומוחלטת גישה זו **החזון איש** באמונה ובטחון (פרק ב אות א):

טעות נושנת נתאזחה בלב רבים במושג בטחון. שם בטחון, המשמש למידה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג חובה להאמין – בכל מקרה שפוגש האדם והעמידתו לקראת עתיד בלתי מוכרע ושני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא שניה – כי בטח יהיה הטוב, ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר בטחון. ואין הוראה זו בבטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין העתיד מוכרע, כי מי יודע משפטי ה' וגמולותיו יתברך. אבל עניין הבטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו יתברך...

ובהמשך עוד כתב שם (אות ז):

יש עוד ממידת הבטחון, כי על הבוטח שורה רוח קדש ומתלווה לו רוח עוז המבשרו
כי אמנם יעזרהו ד'...

בדברים אלה יוצא החזון איש נגד המחשבה שבטחון, ואפילו בטחון גמור ושלם במשמע, יכריעו את גורל האדם, יגרמו שיהיה לו נס וה' ייתן לו כרצונו. על האדם לדעת שה' הוא אשר יחליט מה טוב לו באמת, והוא אינו יכול לדעת בוודאות ולסמוך על כך שיבוא לו כפי שרצה ובטח. בטחון כזה יתכן רק אם ה' גילה את אוזנו או רמז לו בצורה כל שהיא שאכן כך הוא רוצה וכך יהיה.

אכן עוד אנו מוצאים כדעה זו כבר ברבי אברהם בן הרמב"ם במספיק לעובדי ה' (מידת הביטחון):

בטחון הנביאים הוא התערטלות מכל האמצעים הרגילים, והנטיה לסמוך על הניסים הסותרים את חוקות הטבע ועל הנפלאות התלויות בהם. כזה היה בטחונו של יהונתן בעברו אל חיל הפלישתים הוא ונושא כליו ובטח בה'... וכזה היה בטחונו של דוד בגשתו להלחם עם גלית... ובטחון ישר ושלם אשר כזה יכול להגרם על ידי רוח הקודש... או ע"י הבטחת ה' יתעלה לנביאו...

בטחון בנסים לא נשמעו ובחסדי אלו – ה גדולים שמעלתם קרובה למעשי נס, יתכן רק בזכות רוח הקודש ובמצות אלוקים, כי בטחת אליהו בעניין פרנסתו על ידי העורבים ואשה אלמנה... בפקודתו יתעלה... או בהרגשה נבואית ועוז רוח אלוקי, כמו שהיה עם יפתח... ולכן כל עוד לא השיג הנביא, ואין צריך לומר הצדיק הקדוש, את האומץ וההרגשה במקרה מן המקרים, הריהו ירא לנפשו עד שתבואהו ההתגלות...

מדבריו רואים שאפילו נביא בעל בטחון ישר ושלם, אפשרי שיבטח בעתיד מסוים רק אם ה' גילה את אוזנו. אחרת אין בידי האדם לידע חשבונות שמים.

ג. גישה שנייה בגדר בטחון בה'

אמנם, גישה נוספת ידועה קיימת גם כן בין גדולי ישראל ביחס לביטחון בה'. לפיה האדם אף יכול לבטוח כי יבא לו טוב מסוים שהוא רוצה בו והוא הטוב בעיניו, ואם יזכה לבטוח בשלמות – בטחונו יפעל שאכן כך יהיה. ה' ייתן לו מבוקשו, והוא יכול לסמוך על זה שכך יהיה.

כדרך זו משמע ברמב"ן בפירוש על התורה, בעניין הליכה לרופא (ויקרא כו יא):

הכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות

כלל, כמו שאמר (שמות טו כו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים... אבל הם (היום) נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים...

מדבריו אנו לומדים שראוי לישראל שיבטחו בה' שירפאם, ואילו עשו כך הבטחון שלהם היה פועל שיתרפאו. רק כיון שהם נהגו להשתמש ברפואות הטבעיות, ונחשב להם זה לפגם בבטחון, ה' הניחם למקרים ולטבע, ויש להם צורך גם בהשתדלות.

כך יוצא גם מדבריו בדברים (כ, ח) בעניין הבטחון בה' בעת מלחמה, שבטחון בה' כראוי, במדרגה כזו שהוא אינו מפחד כלל מהמלחמה, פועל שיעשה לאדם נס, וז"ל:

כאשר הבטיח הכהן שהשם יושיעם ולא יפקד מהם איש ראוי שיבטחו בו הצדיקים... מי שירא אחר הבטחת הכהן איננו בוטח בה' כראוי ולא יעשה לו הנס.

כדרך זו אנו מוצאים גם אצל רבי יוסף אלבו במאמר הרביעי של **ספר העיקרים** (פרק מז):

ותקות החסד ("בטחון החסד", ביטחון בה' מצד חסדיו של ה')... אין המקוה (הבוטח) בטוח כל כך שינתן לו כלבבו כל אשר תשאל נפשו, כי להיותו משער בעצמו שאינו במדרגה שיעשה עמו חסד חנם, חושב שלא ירצה האדון לתת את שאלתו, ובעבור זה אינו מקוה כראוי, שאם היה מקוה כראוי לא היתה החסד נמנעת מצד השם יתברך, כי תמיד הוא רוצה להשפיע למקוה כראוי...

ותקות ההבטחה ("בטחון ההבטחה", ביטחון בה' מצד שה' הבטיח לו דבר) היא היותר בטוחה מכולם, והיא שיקווה אליו בעבור שהבטיחו עליו, אם בכתב ואם בעל פה.

רבי יוסף אלבו משווה את "תקוות החסד" ו"תקוות ההבטחה", והוא מסביר שב"תקוות ההבטחה" יותר מצוי שהאדם בטוח בכל לבו שיבוא לו כפי שהוא בוטח (שהרי ה' הקדים והבטיח לו כך). אולם מן הראוי היה שבשניהם יהיה בטוח באופן שווה, ואילו האדם היה אכן בוטח כך, ה' ודאי היה מביא לו כרצונו וכפי שבטח, ובטחונו לא היה שב ריקם. וכן כתב עוד שם בהמשך (סוף פרק מח):

בתקוה החלקית (בטחון בעניינים פרטיים של האדם) תגיע ותשלם כונת המקוה עם התפלה... וזה לפי שהתקוה החלקית (בעניינים פרטיים) אינה תלויה אלא בו, וכשתהיה כפי מה שראוי אין שם מונע כי אין כילות (קמצנות) מצד הנותן, וכשיתפלה אדם על דבר המקווה יורה שהתקוה היא היא אמיתית, ובוהו יוכן לקבל החסד המקווה, אבל התקוה הכללית (בעניינים של הכלל) אף אם תהיה כראוי מצד איש אחד או מתי מספר, לא יגיע וישלם הדבר המקווה, לפי שאין התקוה כראוי מכל המקבל שהוא כלל האומה, ואחר שאין המקבל מוכן מצד התקוה אי אפשר שתשלם התקוה ההיא, ולזה מה שתלו רבותינו ז"ל (סנהדרין צח ע"א) הגאולה הכללית בזמן או בזכות, אמרו אני ה' בעתה אחישנה (ישעיה ס, כב), זכו

אחישה לא זכו בעתה. ואולם החלקית אין לה התלות בזמן, אלא כפי מה שיכין המקבל עצמו לקבל החסד מצד התקוה כן תגיע ותשלם תקותו עם התפלה.

מדבריו אלו האחרונים נמצאנו למדים שאמנם בעניינים כלליים של האומה בטחון גמור לא מחייב שבקשת האדם תתקבל. אך בדברים פרטיים אכן אם בטחון האדם שלם – יקבל כל חסד, ככל אשר יבטח (ואמנם הוא מוסיף שדרושה גם תפילה, אך עיקר מה שפועל שיבוא לו כרצונו הוא הבטחון, והתפילה היא רק חלק מהבטחון, להורות ש"התקוה ההיא היא אמיתית").

כן כתב גם **בשם האר"י ז"ל בשומר אמונים** (מאמר הבטחון וההתחזקות פרק ב³):

מובא מרבינו האר"י ז"ל כשיש דְּבָר בעיר אין יכול לשלוט רק באלו שיש להם פחד, אבל באלו שמתחזקים בלבם בבטחונם על ה' ומתגברים על הפחד, אין שום דבר רע יכול לשלוט בהם...

וכן כתב **רבי איצ'ה מוולוז'ין** (פה קדוש מגילת רות):

באמת למבינים הבטחון הנדרש הוא שמשמרו ה' מכל מיני פורעניות, וממילא ע"י שבטחונו אכן חזק אצלו, שומריו ה' מכל דבר רע.

ובמדרגת האדם, **לסבא מנובהרדוק**, כתב (דרכי הבטחון ב):

בעל הבטחון כל כך חזק עד שאפילו אם הוא בא למקום שלפי שכל האדם לא יכול להשיג כדי מחיתו אשר יחסר לו, גם שמה לא יפול לבבו, והוא בטוח שישגי כל מה שצריך לו ואינו מתחשב עם המקום כלל אם הוא מקום השגה כלל אם לא... והוא בטוח שישגי כל מה שצריך לו לפי הרגלו ולא יחסר לו מאומה...

וכמו העובדה הידועה על אחד שהיה עוסק בהתלמדות הבטחון, ולכן לא הכין לעצמו נר בלילה, ויהי באמצע הלילה וישב בחושך ולא היתה שם שום סיבה להבאת נר, ובתוך כך בא אחד והביא לו נר, ולא הכיר אותו לא בבואו ולא בצאתו⁴.

וכן מסופר על **רבי ישראל מסלנט** (אבי הישיבות עמ' 226 הערה 1):

הרש"ש והגר"י סלנטער ישבו בביהמ"ד הגר"א... הרש"ש סבר שאין לבטוח בה' להשגת מותרות ואילו הגר"י טען לעומתו שגם לזאת יכול האדם לבטוח שישגי, והוסיף להמחשה: נצרך אני עתה לשעון מפני כמה סיבות, אם כי הוא בבחינת מותרות עבורי, ואם היה בטחוני דיו היה ה' ממציא לי אותו. לא חלפו רגעים ונפתחה דלת ביהמ"ד, איש אחד ניגש לרש"ש והודיעו כי איש מחבריו שהלך לעולמו ציווה טרם מותו לתת את שעונו לידי הגאון רש"ש היושב בביהמ"ד

3. ובדפוסים אחרים פרק טו'.

4. יש מסורות המספרות שאותו "אחד שהיה עוסק בהתלמדות הבטחון" היה הסבא עצמו (מובא בהערות על הספר).

הגר"א, כדי שיעביר הוא לאחד מן הפרושים הזקוקים לו. נטל הרש"ש את השעון, מסרו לאלתר אל הגרי"ס והודה לו כי הצדק עמו.

וכן מסופר עליו עוד (המאורות הגדולים סי' קנח):

פעם הקשיב טייח אחד לדרשותיו של רבי ישראל בענייני בטחון ואמונה חזקה. אחר הדרשה ניגש אליו הטייח ושאל אותו אם נכונים הדברים. רבי ישראל אישר לו את הדבר ואמר שהוא מקבל עליו אחריות שאם יבטח בה' שימציא לו עשרת אלפים רובל, בודאי ישיג אותם. הטייח הלך לביתו, עזב את עבודתו, ישב כל היום על הספר תהילים וציפה תוך בטחון בה' שיביא לו עשרת אלפים רובל. עברו ימים, עברו שבועות, כלתה פרוטתו האחרונה מן הכיס, לא היה לחם בבית לאשה ולטף, והוא עודנו עומד בבטחונו שהכסף יגיע לידו. כשהרעב התחיל להציק לו ולבני ביתו האיצה בו אשתו ללכת את רבי ישראל ולשאול את פיו, למה לא נתקיימה הבטחתו. רבי ישראל הקשיב במנוחה לדבריו ואמר לו שהוא עדיין מאמין בזה באמונה שלימה ואינו חוזר מאחריותו, אלא אם קצרה סבלנותו לחכות הוא מוכן לקנות אצלו את הסכום הנ"ל. במקרה יש אצלו חמשת אלפים רובל והוא מסכים לתתם לו, תמורת עשרת אלפים המובטחים לו. הטייח שמח מאוד על העסק הזה ומיד נאות לו. אז פנה אליו רבי ישראל ואמר: כלך לך לטייחותך! אם מוכן אתה להחליף את העשרת אלפים רובל בחמשת אלפים, הרי הוכחה שבטחונוך אינו מלא ולעולם לא תשיג אותם.

וכן כתב בעל **הלשם שבו ואחלמה** (ח"ב דרוש ה ענף ד):

הנה עליהם מתרעם הכתוב תהלים עח' כי לא האמינו באלוקים ולא בטחו בישועתו. והגם שעיקר פחדם היה גם כן מחמת שלא האמינו בעצמם שהם כדאי לזה לעשות עמהם ניסים תמיד. אך זה גופא היה הקילקול והפגם על מה שלא התחזקו את עצמם לבטוח בחסדי ה' עכ"פ. כי אין דבר עומד נגד הבטחון. וזה גופא היה מסבב עליהם להיות גאולתם גאולה שלמה ולהביא עליהם מאז כל טוב העתיד.

וכן כתב בצורה מפורשת ומוחלטת **הגרי"ז סולובייצ'יק מבריסק** (חידושים על תהלים לז ד):

הדרגה הגבוהה הנדרשת בבטחון היא שבטחונו בה' כה חזק עד ששמחתו ואושרו הוא כאילו כבר השיג את הדבר אשר חפץ, וזה שאמר הכתוב "והתענג על ה'", שהבטחון בה' יתן לך תענוג כאילו זכית בדבר, ואז "יתן לך כל משאלות לבך".

ועוד שם (שם ז):

לפי ערך שלמות הבטחון, ככה ישלם מאתו ית' שמו לפי אותה מידה, וישיג כל משאלות לבו בהרחבה.

ד. קושיות על הגישה הראשונה

כאמור לפי הגישה הראשונה על האדם לקבל כל עתיד שיבוא לו באהבה, מתוך הבנה שלא תמיד הטוב בעיני האדם הוא הטוב לו באמת. אולם, לכאורה מצינו גמרות ומדרשים מפורשים שאינם מתאימים לדברים אלו.

כך למשל מספרת הגמ' **בברכות** (לג א):

תנו רבנן: מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם: הראו לי את חורו! הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד. נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש. אמר להם: ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית.

וכן מסופר עליו עוד **בתענית** (כה ע"א):

חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא, אמר לה: בתי למאי עציבת? אמרה ליה: כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן, והדלקתי ממנו אור לשבת. אמר לה: בתי, מאי אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק. תנא: היה דולק והולך כל היום כולו, עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

ועוד **בברכות** (ס ע"א):

תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ועליו הכתוב אומר (תהלים קיב) משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בה'.

ובחולין (ז ע"ב):

ההיא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא (אותה אישה שרצתה להרוג את רבי חנינא ע"י כישוף), אמר לה: שקולי, לא מסתייעא מילתיך, "אין עוד מלבדו" כתיב. והאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמן כשפים? שמכחישין פמליא של מעלה! שאני ר' חנינא, דנפישא זכותיה.

וכן **בויקרא רבה** (טו ג):

מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ודורש, אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה תעלה בפני עצמה. למחר ביקש לצאת לפרנסתו אמרה לו אשתו אתמול היית יושב ודורש, אין לך כל נימא ונימא שלא ברא לה הקב"ה גומא בפני עצמה כדי שלא תהא אחת מהן נהנית מחברתה, ועכשיו אתה מבקש לצאת לתור פרנסתך, תיב לך ובוריך קאים לך. שמע לה ויתיב ליה וקם ליה בורייה.

אנו למדים מהמקורות הנ"ל כי הבוטח בה' בשלמות – אכן ה' נענה לו ונעשה לו נס, ואדם אף יכול לסמוך על כך ולבטוח שיהיה כמו שהוא רוצה. שכן רבי חנינא בן דוסא כששם רגלו בפתח מערת הערוד ודאי ידע שלא ימות, אחרת לא היה מסכן את חייו! וכן בסיפור

עם החומץ שבטח ואמר שודאי יידלק וע"י זה נעשה לו נס ואכן דלק. והלל סמך על בטחונו וידע בודאי שלא באה צרה למשפחתו. ובויקרא רבה אותו אדם בטח והתפרנס בלי השתדלות, בנס. כל אלו ראיות לגישה השנייה, שאדם יכול לבטוח לדבר מסוים ופועל בזה שכך אכן יהיה⁵.

ה. קושיות על הגישה השנייה

אמנם גם הגישה השנייה דורשת התבוננות רבה. הרי הדברים קשים מאוד מסברא! מובן שעל האדם לבטוח ביכולתו האינסופית של הקב"ה, ושלפניו אין הבדל כלל אם לנהוג על פי חוקי הטבע או נגדם. אך זעקת החזו"א כל כך נשמעת, שמניין לאדם לדעת מה רצון ה' ומה תכנונו לעתיד?

ועוד קשה שאם הבטחון הוא זה שפועל שרצון האדם יבוא, א"כ יוצא שכשהוא בטח שכך יהיה, כרצונו, זה עדיין היה לא נכון. לא היה מתוכנן שכך יהיה. הוא היה בטוח שיהיה משהו שאינו מעותד להיות כלל. סתם בטח בשקר. רק אחרי שהוא בוטח שכך יהיה – ה' משנה את תכנונו ומביא לו כפי שבטח... תוצאה שגם היא קשה מאוד להבנה, כאמור.

מה פתאום שדבר כזה ישפיע על הקב"ה? מדוע שכך יהיה, שבגלל שהאדם בטוח שיבוא לו דבר מסוים זה יגרום להקב"ה לתת לו את אותו הדבר? הרי לא תמיד מתכנן ה' להביא לאדם בדיוק כרצונו. ומה אם זה לא טוב לאדם? ומובן שאם נאמר שבמקרה כזה לא נאמרו הדברים וה' לא ימלא בקשתו, הכל הופך להיות לא אפשרי ליישום, שהאדם לא יודע מתי הדבר טוב לו שיסמוך על ה' שייתן לו את הדבר...

ועוד קשה, הרי גם אם בפני ה' יש שוויון גמור אם יפעל עפ"י הטבע או לא, ס"ס הוא ברא את הטבע ורוצה בקיומו, ומדוע בטחון האדם יביא לשינויי טבע?

ו. ניסיון לישוב הקושיות וגישור בין השיטות: בטחון מבטל טבע

ונראה שישנה אפשרות לבאר את שתי הגישות בכיוון שלפיו התמונה תתבהר והדעות השונות יתקרבו.

הנה **בנפש החיים** ביאר את הצורה שהבטחון פועל להביא לאדם כחפצו, וכך כתב על בטחון רבי חנינא מול המכשפה (שער ג פרק יב):

שבאמת אין בכוחות המרכבה הטמאה שום כוח מעצמם חלילה, אלא שהוא יתברך קבע כוחם למעלה מכוחות טבעי הכוכבים והמזלות, כדי שע"י זה יהיה ביכולתם לעשות פעולות... לכן גם רבי חנינא, לא שבטח על זכות קדושת תורתו ומעשיו המרובים, רק שידע ושיער בנפשו, שזאת האמונה קבועה בלבו לאמתה, שאין עוד מלבדו יתברך שום כוח כלל... ואין כאן שום שליטה ומציאות כוח כלל, לכן היה נכון לבו בטוח בזה...

5. וקשה מאוד לומר שבכל אלה קדמה נבואה או ידיעה ע"י רוח הקודש, כפי שדרשו החזו"א ור"א בן הרמב"ם, וודאי לא משמע מאיד שהדברים כתובים אלא רק שהיה בטחון פשוט בהקב"ה.

ובהמשך שם:

ובאמת הוא עניין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דיניו ורצונות אחרים, שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל, כשהאדם קובע בלב, הלא ה' הוא האלוקים האמתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כוח בעולם... כן יספיק הוא יתברך בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל...

וגם יגזור אומר ויקם לו לפעול עניינים וניסים נפלאים היפוך סידור כוחות הטבעיים, כיון שמשעבד ומדבק טוהר אמונת לבבו באמת בל תמוט רק לו יתברך לבד, ואצלו יתברך הכל שווה, כל רגע, לפעול בסידור הטבע שקבע או הפוך סדור הטבע. כמו שמצינו ברבי חנינא בן דוסא... מי שיאמר לשמן שידלוק... וכהנה רבות אתו...

מדבריו אנו למדים כי לעולם בטחון האדם הוא כי ה' הוא כל יכול, ואינו מוגבל כלל אל הטבע. וכשאדם בוטח בזה בשלמות אז - ה' מבטל את הטבע בפניו, וממילא הוא אינו צריך יותר השתדלות טבעית בדבריו.

אם כן מה שהאדם סומך על כך שהטבע יתבטל, זה נובע מהידיעה שזו דרך ה', לבטל את הטבע בפני הבטוח השלם. אצל אדם כזה מה שהוא בטוח שהטבע יתבטל זהו סימן שבטחונו בכוח ה' האינסופי שלם.

כך נבין גם את בטחונם של האמוראים שהובאו לעיל. רבי חנינא ורבי חנינא בן דוסא לא בטחו שיחיו וייעשה רצונם, אלא בטחו שה' יעשה כרצונו בלי התחשבות כלל בטבע. לכן התגרו במכשפה ובערוד. לא שבטחו שיחיו. ידעו שאולי ימותו, אך גם אילו היו בביהמ"ד בשקט - יכלו למות כל רגע, אם ה' היה רוצה (אלא שכמו שאדם לא חושש ממוות בחיי שגרתו, כך הם סמכו שמסתמא יחיו). בעיניהם לא היה הבדל כלל בין להיות בביהמ"ד או עם מכשפה וערוד, על אף ההבדל התהומי - כשמתחשבים בטבע. הם רק נמנעו מכל השתדלות טבעית לשמירה על עצמם (מה שאר בני האדם מחויבים). כך גם בסיפור השמן והחומץ, רבי חנינא בן דוסא פשוט לא ראה הבדל בין הדלקת שמן והדלקת חומץ, כיון שהטבע בטל כלפיו.

מבואר לפי זה שצורת הבטחון א"כ היא כמו החזו"א, שאדם בוטח בכוח ה' האינסופי. התוצאה של בטחון גמור בזה היא ביטול הטבע, והבוטח בשלמות יכול לסמוך על תוצאה זו. על פי זה מובנים דברי הרמב"ן, האר"י, מדרגת האדם ועוד, שהבאנו לעיל, שהבוטח בה' הטבע בטל לפניו ובאמת אין הבדל אצלו אם הוא בביתו רגוע או במלחמה או במקום דָּבָר, וכן יהיה לו נר בלילה גם בלי השתדלות טבעית של הכנת הנר. בכל המקרים האלה האדם לא בוטח שוודאי כך יהיה, אלא הוא רק סומך שכך יהיה - בדיוק כאילו השתדל ופעל לפי הטבע.

אולם, עוד לא מבוארים כל המקורות שלעיל. עוד לא מובן איך האדם יכול לבטוח בדברים שגם בהשתדלות לא השיג עד אותו יום, כפי שבולט בדברי רבי ישראל מסלנט שבבטחון

גמור האדם יכול לסמוך על כך שה' ייתן לו עושר עצום. הרי אם זה היה רצון ה', הוא היה כבר עושה את האדם עשיר בדרך הטבע. כן רואים בספר העקרים, שבבטחון אפשר לסמוך על כל חסד שיבוא. וכן בגרי"ז לשונו מרחיבה מאוד, שכל משאלות לבו יבואו לבוטח. הרי בכל אלו לא מדובר בביטול הטבע בלבד, אלא בחפץ מסוים שהאדם מבקש, ומי אומר שהוא טוב לו לאדם? הרי אם ה' עד היום לא נתן לו את זה, מסתבר יותר לחשוב שזה בגלל שבעיני ה' זה לא טוב לאדם⁶.

ז. בטחון מבטל את הרע שבעולם

כאן המקום לשאול: מה הסיבה שבטחון בה' יבטל את הטבע?

נראה לבאר שהטבע הרי הוא מגבלות עולמנו החומרי. הטבע הוא העלמת ההשגחה מהמציאות, הסתר פני ה', ומטרתו היא כמטרת כל חסרון ורוע בבריאה – שהאדם יגיע לדבקות בה' על אף כל המאמץ וכל ההסתר. לכן גם ה' לא משנה את הטבע ומרבה בניסים (רק כדי הצורך), כיוון שאנחנו אמורים להגיע אל אמונה ודבקות בו ולגילוי יחודו מתוך מגבלות הטבע, לא בניסים גלויים.

ממילא מובן שאצל הבוטח השלם הטבע בטל, שאחרי שהוא כבר הגיע לדבקות בה', והטבע ממילא כבר לא פועל עליו להקשות לו את אמונתו ולהסתיר בפניו את הקב"ה, אין צורך יותר בטבע.

לפי זה ניתן להבין שכך הוא היחס אל כל הרע.

בשער ב' כותב נפש החיים שבכל צער שיש לאדם יש גם צער לשכינה. מהו אותו צער, ומדוע כשלאדם כואב שאין לו הון גדול ורוב מותרות גם השכינה מצטערת בזה (הרי כתוב שם **שבכל צער השכינה מצטערת**)?

אלא שכל נטייה ורצון שבאדם – ה' הטביע אותו בו. אם לאדם יש רצון לעשירות, לעוצמה, לכל דבר – הכל טוב. אדם יכול לנתב רצון לרעה, אבל בשורשו כל רצון הוא טוב. במצב האידיאלי לאדם צריך להיות טוב גמור ועל ידי זה יעבוד את ה' במלוא החיים והכוחות. כל רצון באדם שלא מתמלא בשלמות הוא מצער את האדם, וכל צער הוא חסרון בבריאה, הוא חלק מהרע. מהראוי היה שבבריאת ה' כל חסרון וכל רע לא יהיו (וכך באמת יהיה לעתיד לבוא כשהעולם יתוקן, כל הסתר יוסר ובכל הבריאה כולה לא יהיה אפילו צער קטן של נמלה ותולעת). רק שה' ברא את העולם עם חסרונות ורוע, כדי שהאדם יגיע לדבקות בה' מתוך כל ההסתר (ואז יהיה באותו מצב אידיאלי).

אם כן, כשהאדם דבק בה' ובוטח בשלמות בה', שאין עוד מלבדו כלל שום כוח ושום מכריח, כל ההסתר בטל לפניו, והוא יכול לעבוד את ה' מתוך כל טוב, שאין יותר טעם שיהיה אצלו הסתר. הוא כבר הגיע לדבקות בה' וניצח את כל ההסתר.

לכן הבוטח בה' יכול להשיג כל משאלות לבו. לא שהאדם משכנע את ה' או משפיע איכשהו על רצונו, אלא זהו באמת רצונו של ה'. וכבר מפורש כן בהסבר העקרים לפעולת הבטחון:

6. ולא בגלל שהאדם לא השתדל מספיק – בעיה שאכן הייתה נפטרת ע"י בטחון, כפי שביארנו.

"שאם היה מקווה כראוי לא הייתה החסד נמנעת מצד ה' יתברך, כי תמיד הוא רוצה להשפיע למקווה כראוי".

ח. הבדל בין רע שבאדם מסיבה פרטית ומסיבת הכלל

אז למה המספיק לעובדי ה' והחז"א כתבו שלא כל בטחון מביא לאדם כרצונו, ואין לדעת מה יהיה, רק בגילוי מה? וכן צריך עוד להבין, הרי לפי הדברים לעיל היה צריך להיות שכל צדיק וחסידי שכבר הגיעו לדבקות בה' – יהיה להם רק טוב. כיצד יתכן שיש צדיק ורע לו?

דבר זה מסביר הרמח"ל **בדעת תבונות** (ס' קסב), שיש גם רע נוסף, שהוא לא נובע מחסרון פרטי של האדם, אלא נובע מהחשבון הכללי של העולם, שיהיה הסתר באנושות, והצדיקים לא יהיו למעלה תמיד (מה שהיה מבטל את הבחירה החופשית). זו הסיבה שיש הרבה צדיקים שרע להם, כיון שזו שליחותם, לעבוד את ה' במסירות ומתוך מאמצים, מתוך הרע, לתקן כך את הרע בשביל הכלל (וכמובן שבזכות זה יקבלו שכר כפול ומכופל). וברע זה – לא תועיל כל צדקות וכל מעלה לבטלו – שכן הוא לא בא בעקבות חטא וחוסר צדיקות.

ברע זה, שהוא עניין כללי, מסתבר אם כן שבטחון לא יבטלו. הרי ספר העקרים בעצמו כתב שבדבר כללי – נדרש הבטחון של הכלל כולו, ובטחון היחיד לא יפעל להביא כל חסד.

והאדם הרי אינו יודע איזה רע בחייו נובע מחשבונו הפרטי וחסרונותיו ואיזה רע נובע משליחותו בעולם ותיקונו לכלל (שבכל אדם ואדם, לפי מדרגתו, יש בחינות של צדיק ורע לו). לכן הזהיר החז"א שלא לסמוך על טוב מסוים שבטח בו.

וכן מבאר **המהר"ל** את בטחונו של הלל כששמע צעקה (נתיב הבטחון א):

אם לא היה שמועה רעה רק היה בביתו הרע מעט מעט וכל דבר כמו זה נעשה בזמן, וכיון שלא באה בפעם אחת רק מעט מעט בזמן אין הבטחון יכול לעמוד נגד זה שלא יבא דבר רע מעט מעט, שכך הוא הנהגת עולם שנמצא בו הרע. אבל שיבא אליו שמועה פתאום דבר זה אינו, כי כל דבר שהוא בלא המשך זמן אינו בהנהגת עוה"ז כי עוה"ז הוא תחת הזמן. ולכך אמר הילל על השמועה רעה שהוא מובטח שאינו בתוך ביתו, כי השמועה הרעה הוא כמו פגע שיפגע באדם פתאום והוא בלא זמן והוא מן הש"י ואינו דומה למעשה שהוא נעשה בזמן, אבל השמועה שישמע האדם שהוא בלא זמן רק בפתע פתאום, ובשביל ששם בטחונו בו ית' אין ראוי שישמע שמועה רעה בלא זמן.

ונראה לבאר כוונתו לפי דרכנו, שאם בא אליו הרע מעט מעט – כך הוא הנהגת העולם הזה, שזהו רע שהוא חלק מהמהלך הכללי של העולם (אחרת ע"י בטחון אדם יכל לא למות לעולם, וכבר נגזר שרק לעתיד לבוא ובולע המוות לנצח, בעת ביטול הרע). אך אם באה שמועה פתאום הרי זו התערבות של ה', להענישו על דבר. זה מחשבונו הפרטי והבטחון מבטל רע כזה.

אולם, לפי זה יוצא שהאדם לא יכול לבטל כל רע, ובדרך כלל אין לו דרך לדעת איזה רע בכוחו לבטלו ואיזה לא. א"כ איך אפשר לנהוג למעשה כהדרכת העקרים ודעימיה? זאת נראה להבין עפ"י דברי בעל הלשם שבו ואחלמה (ח"ב דרוש ה ענף ד סימן ד):

ואין להרהר על כמה קדושים מראשוני ראשונים שסבלו כמה צרות ורעות ולמה לא השתמשו הם במדת הבטחון ואז היו נצולים בוודאי. אך דע כי מידה אחרת הייתה בהם. כי מהם שקבלו את היסורים ע"ד שאמר רבי עקיבא (ברכות סא ע"ב) "כל ימי מצטער וכו' מתי יבא לידי ואקיימנה". וכן על דרך שאמר ר"א בר"ש (ב"מ פד ע"ב) "אחי ורעי בואו". ומהם אשר לא רצו להטריח על קונם, והשתמשו במידת מסירת נפש ר"ל שמסרו את עצמם להקב"ה שיעשה עמהם הטוב בעיניו ית"ש ולא רצו להטריח על קונם שיעשה רצונם בדווקא. והוא על דרך שאמר ר' יהודה בן בבא (סנהדרין יד ע"א) הריני מוטל לפניכם כאבן שאין לה הופכים.

וכן יש בזה עוד עניין נעלם. כי לפעמים כאשר שהוא ברצונו ית"ש להביא הגזרה בדווקא, עפ"י כבשי דרחמנא אשר במחשבתו הנעלמה ית"ש, אז מסלק את הבחירה ומטיל מורך בלבבם עד שא"א להאדם אז להתחזק במידת הבטחון, וכדי לקיים את הגזרה עכ"פ רח"ל... אבל באמת אין דבר עומד נגד הבטחון ועל זה נאמר (משלי כה, א) וצדיקים ככפיר יבטח.

מדבריו נלמד שעצם זה שהאדם רואה שהגיע לבטחון גמור – גם זה יכול לשמש סימן משמים (בדומה ל"רוח עוז" שבחז"א) שיעשה כרצונו והרעה שהוא רוצה לבטל – תבוטל. אם הייתה גזרה משמים שלא יבוטל הרע, בגלל החשבון הכללי, הייתה גם גזרה שלא יגיע לבטחון שלם (כיון שכשאדם בבטחונו מגיע לגילוי אחדות ה' בשלמות ממילא מתבטל לפניו כל הרע⁷).

ודבר נוסף אנו למדים מדבריו, והוא שגם כאשר אפשר לבטל את ההסתר ואת הרע, הצדיקים העדיפו לקבל מאהבה את רצון ה'. ונראה שנוכל להבין זאת יותר על ידי גמ' נוספת על רבי חנינא בן דוסא (תענית כה א):

אמרה ליה דביתו: עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי (שהיו עניים מאוד)? אמר לה: מאי נעביד? בעי רחמי דניתבו לך מידי, בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא (רגל של שלחן מזהב). חזיא בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי. ואיהו אפתורא דתרי כרעי, אמר לה: ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמיחסר? אמרה ליה: ומאי נעביד? בעי רחמי דנשקלינהו מינג. בעי רחמי

7. לא רק רע מחשבונו הפרטי, מפני עונש, אלא גם רע הנובע מהחשבון הכללי של מהלך ה' בבריאה, על אף שראינו בדברי העיקרים שבטחון לא מועיל לבטל רע כללי. ויתבאר ב"ה מיד כיצד באמת זה מתבטל.

ושקלוהו, תנא: גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון. דגמירי: דמיהב יהבי, מישקל – לא שקלי.

מגמ' זו משמע שגם צדיק ורע לו יכול בדבקותו לבטל את ההסתר ולקבל כל טוב, אולם גם יאבד את שכרו, כיון שמשמעות הדבר תהיה שהוא מוותר על גודל שליחותו הכללית ותיקונו ברע. בטחון גמור מבטל גם רע כללי שאצל האדם לא מפני שבאמת רע זה נתקן על ידי זה (שבזה ראינו בעיקרים שלא כך), אלא שההסתר יורד ממנו בלי שנתקן, וכנראה שאחר יצטרך לתקן זאת.

על כן, למרות שביכולתו של צדיק לבטל כל הסתר, טובתו שלא יטריח על ה', אלא יקבל הכל מאהבה וימלא שליחותו הכללית. וכן מצינו בכל הצדיקים והחסידים, מהאבות הקדושים ושאר קדושי עליון שבתנ"ך ומאחר יותר, דרכם ככלל לא הייתה לסמוך על ניסים, אלא לפעול ולהביא כל דבר בהשתדלות טבעית (ובמיוחד צדיקים גדולים הרי שליחותם הכללית גדולה מאוד). אם כן, הגם שיכלו לבחור לבטוח בה', וחלקם עשו זאת לפעמים, ככלל לא זאת האפשרות שבחרו.⁸

עוד נראה שיש גם טובה שהאדם יכול להשיג, אך בעתיד תביא לו רעה, כגון שתכשילהו. ואמנם בבטחון הוא יוכל להשיג את אותו טוב, כיון שהוא מתדבק בהקב"ה וההסתר מתבטל. אך בסתמא מהשמים ינסו לעקבו מלשיג מבוקשו, כיון שגלוי לפנייהם העתיד.⁹

ט. הסבר הגישות השונות

העולה מדברינו, שגדר הבטחון הוא כלשון החזו"א, לבטוח בלב שלם שה' הוא כל יכול וכל מגבלות העולם וחסרונותיו, כל הטבע וההסתר וכל הרע – הם רק למראה עינינו, וקיימים

8. על פי זה ניתן להבין גם את הגמ' בשבת (לב א'): "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושים לו נס, ואם עושין לו נס מנכין לו מזכותיו". החשש הוא שמא אינו במעלת בטחון שלם, וגם אם כן – מנכין לו מזכותיו, שיורד לו מהתיקון שלו בהסתר העולם הכללי (לא שמנקים מהזכויות שכבר עשה, "תשלום" על הנס, שזה לכאורה פחות מובן מסברא).

9. כך נראה גם מהגרי"ז, שבחידושיו לתהילים סטנסיל (קמה יט) הקשה על דברי הגמ' בתענית "גדול הנס האחרון מן הראשון", בעניין הרגל מזהב שלקחו בחזרה, שיוצא שאדם קטן יותר מרבי חנינא בן דוסא היה נעשה לו רק הנס הראשון, וכשהיה רואה שיצא לו מזה רעה לא היו מחזירים את הנעשה, והיה יוצא לו מבקשתו רעה, ותירץ שבמקרה כזה מראש לא היו נותנים לו. א"כ, על אף לשונו המרחיבה ביחס לבטחון, שיקבל כל משאלות לבו, כאן כתב שיש ולא יתנו לו את מבוקשו, למרות שלפי בטחונו ראוי הוא לאותו נס, כיון שיצא לו מזה רעה.

כל זה בבטחון כללי בכוח ה' האינסופי ובתפילה רגילה. אך אם יפציר בבטחונו ובתפילתו ויתעקש לקבל בדווקא כרצונו (בטחון שכאמור אינו ראוי) הוא יקבל מבוקשו, כפי שרואים בגמ' (מועד קטן יח ב) שאין להפציר בתפילה יותר מדאי על זיווג מסוים, שאם עושה כך משמים יתנו לו גם אם זה רע לו (וכך למדו שם הרבה ראשונים, שבאמת משמים נענו לו למרות שבסוף התברר שזה לא היה טוב לו). למה? כיון שסוף סוף הוא ביטל את ההסתר.

בשביל שנגיע לאמונה בה' מתוך התגברות על הקושי שבהם, אך באמת הם בטלים ומבוטלים בפני ה'.

תוצאת הבטחון השלם היא דבקות בה', מה שגורם שלא יהיה צורך לאדם בהסתר יותר, וה' יסייעו הרבה יותר בחייו ויסיר ממנו הרבה חסרונות וכגון בעונש על חטא – כבר לא יצטרך את עונש, שבהתדבקו בה' הוא תקן אותו חטא. כן ע"י בטחון האדם קרוב הרבה יותר להקב"ה וההשגחה הרבה יותר גדולה, מה ויביא לו הרבה יותר סייעתא דשמיא בהצלחה בהשגת תיקונו. אך לא כל חסרון ורע יבוטל, שכל מה שקשור לשליחותו הכללית – תלוי בבטחון הכלל, לא בבטחונו האישי שלו.

ובאמת אם האדם יבטח בשלמות גם בדברים הקשורים לשליחותו – למעשה הוא יחיה בגילוי אחדות ה' מוחלט ובזה כל רע מתבטל. אך אין ראוי לאדם לנהוג כך, שאז הוא מוותר על שליחותו הכללית ומאבדה. ולפעמים גם לא יוכל לבטל את הרע, שיש שגזרת ה' שיקבל מהרע שעוד קיים בעולם, וה' יעקבו שלא יצליח לבטוח באותם עניינים בשלמות.

בדברי רבי אברהם בן הרמב"ם והחזו"א ההדרכה כיצד לנהוג, שהאדם מקבל כל עתיד מאהבה (שאינו יודע אלו עניינים אצלו קשורים לתפקידו הכללי), ורק בדבר שגילו לו משמים שברצון ה' לעוזרו – יוכל לסמוך על עזרה זו.

ובדברי העקרים ושאר הקדמונים שהבאנו לצדו, הם הסבירו את כוח הבטחון ואת גודל פעולתו בשמים. אולם לא מצאנו שכך ינהגו בישראל. אין זו הדרך הרצויה לפני ה'. כן במדרגת האדם הוא מביא סיפור על אחד שהיה מתלמד בבטחון, שאז אכן ניסים אלו מתאימים יותר, אך זו לא הדרך הרגילה. וכן כתב בפירוש העקרים (מאמר רביעי פרק כד) שהדרך הראויה לנהוג היא לבקש מה' שיביא לו כטוב בעיניו, ושיקבל הכל מאהבה.

כן הרמב"ן והאר"י שדברו על מצבי סכנת מוות במלחמה ובדבר, נראה פשוט שהוראתם להתחזק בבטחון היא בשביל להעצים את השגחת ה' ושמירתו, ודברו על בטחון כללי בחייהם, כאדם היושב בשלווה בביתו, שלא במלחמה או במחלה ובדבר, אך לא כיוונו להתעקשות ובטחון ה"מטריח על ה' שיעשה בדווקא רצונם"¹⁰.

ורבי חנינא בן דוסא ודאי היה מיוחד ובולט מאוד בהתנהגותו, שלא כשאר גדולי ישראל. וכנראה שמשליחותו היה חיזוק הבטחון והאמונה בעם ישראל, הפנמת העיקר הגדול ש"לא הערוד ממית – אלא החטא".

י. סיכום

הכיוון העולה מהמקורות השונים מגדולי ישראל, שגדר הבטחון בה' הוא לבטוח בלב שלם שה' הוא כל יכול, אין עוד מלבדו, ולפניו שוויון גמור אם לנהוג לפי הטבע או בהיפוכו. ממילא כל הבא על האדם הוא ממנו, ועליו לקבל הכל באהבה. ככל שהאדם בוטח בה' יותר, כך ההשגחה אליו קרובה וסיוע ה' גדל.

10. לשון בעל הלשם.

אם ה' גילה אוזנו כי יסייעו בדבר מסוים – הרי שבזה הוא יכול לבטוח בה' שיתערב וינהיגו בדרך ניסים, כיון שה' גילה לו שכך רצונו.

ועוד יש אפשרות שגם בלי הודעה מה' אפשר לאדם להדבק בה' ולסמוך על ניסים, שהמתדבק בה' הוא מביא את עצמו למצב של ביטול הרע וההסתר, למצב שלעתיד לבוא (כשכל הבריאה תדבק בו).

אולם ככלל זו לא הדרך הראויה, בעיקר משום שבזה האדם מנתק את עצמו ממצב שאר העולם, הוא מוותר על חלקו ושליחותו לכלל, ומפסיד את גודל תיקונו ושכרו.